

Attiláról – magyar szemmel

Attila. A hunok királya a magyar folklórban. A Nemzeti Kultúrtörténet Kincsestára, 4.

(Írta és szerkesztette: Hoppál Mihály – Magyar Zoltán – Szabados György)

Budapest, 2023, Európai Folklór Intézet–Magyar Napló Kiadó–FOKUSZ Egyesület

A hun nagykirály, Attila világtörténelmi jelentőségét mutatja, hogy a legtöbb európai nép történelmi emlékezetében mély nyomot hagyott. Amíg azonban a magyar lakta területeken kívül túlnyomórészt negatív színben tüntették fel, addig a magyarság körében pozitív kép él róla. A Nemzeti Kultúrtörténet Kincsestára sorozat 4. kötetében a néprajz- és a történettudomány jeles képviselői, a kiadvány szerkesztői, Hoppál Mihály, Magyar Zoltán és Szabados György a magyar történelmi és népi emlékezet által Attiláról fennmaradt forrásokból kínálnak széles körű válogatást.

A középkori magyar krónikák és a száj-hagyomány útján megőrződött népmondák tanúsága szerint a magyarok Attilát őszökként tisztelték. Krónikáinkban a hunmagyar azonosság tudata, az Árpád dinasztia Attilától való származtatása és az Erdélybe telepedett székelyek mint Attila Kárpát-medencében maradt néprésze szerepelnek. A 20. század egyik legnagyobb hatású történésze, Hóman Bálint már 1925-ben kimutatta, hogy a hazai krónikák hun hagyománya a magyar történelmi tudat saját, integráns része, és nem hozható idegen kulturális hatásokkal kapcsolatba. Hóman további lényeges meglátása, hogy csak az a kutatói hozzáállás tekinthető mérvadónak, amely a történész és a folklorista eredményeit egyaránt figyelembe veszi. A most megjelent kötet e tekintetben is a hómani örökséget folytatja.

A szerkesztők időrendi sorrendben közzölték a fontosabb krónikák vonatkozó fejezeteit és tematikai felbontásban azokat a népmondákat, amelyek a hun nagy-

királlyal és családtagjaival kapcsolatosak. A forrásgyűjtemény a görög Priszkosz rétor feljegyzésével (472 k.) kezdődik, aki Attila Kárpát-medencei udvarában járva személyesen is ismerte a hun nagykirályt, de helyet kaptak benne legkorábbi krónikáink, köztük Anonymus Gesta Hungarorum (13. század) vagy a Képes Krónika (14. század) vonatkozó fejezetei. A kötetbe későbbi történetírók, köztük Oláh Miklós, Heltai Gáspár (16. század) és Lisznyay Pál (17. század) szövegrészei is bekerültek. A történelmi szövegyűjteményt Ipolyi Arnold *Magyar mythologia* című, 1854-ben kiadott kötetének azon részei zárják, amelyben a későbbi nagyváradi püspök az írott források alapján a hunokkal és Attilával kapcsolatos feljegyzéseit és a hagyománykör mitikus elemeit értelmezte a magyar néphit, valamint a környező és a keleti népeknél fellelhető adatok alapján.

Az Attila mondakörből 73 szöveget válogattak be a kötetbe, amelyben a hun nagykirály mellett Réka királyné és Csaba királyfi is helyet kaptak. A Kárpát-medence egész területét reprezentáló gyűjteményben például az „Isten kardja”, „Attila Róma előtt”, „Veleence alapítása”, „Attila meggyilkolása”, „Attila temetése”, „Réka királyné halála”, „Csaba királyfi felmentő serege” témákban olvashatók ízes, a térségre jellemző tájszólásban ímesélt és lejegyzett, olykor kiszólásokkal, humorral is átszótt népmondák. A kötet fejezetét az Attiláról szóló mondák típusmutatója követi, amely Magyar Zoltán néhány éve kiadott unikális mondakatalógusából származik.

A kötetben a szerkesztők a krónikák adatait és a népmondákat értelmező saját tanulmányaikat is közre adták. Olyan alapvető kérdéseket tárgyalnak bennük, amelyek segítik megérteni a magyarság hun hagyományának lényegét, kapcsolatrendszerét és a hun-magyar történelmi tudat középkori, illetve napjainkig ható viszonyait. Hoppál Mihály egyik lényeges megállapítása, hogy a folklór tényei éppen úgy tények, mint a történetiek, ezért a folklór narratívának is lehet forrásértéke. Másik fontos meglátása szerint a középkori magyar krónikák érdeme többek között az, hogy összefoglalták a korabeli közvélekedést, vagyis kordokumentumoknak is felfoghatók, és azt mutatják, hogy a krónikás hagyomány töretlenül élt tovább egészen a 19. század végéig, amikor a hun-magyar azonosság gondolatát a „finn-ugor” rokonság teóriájának szellemiségében működő tudósi kör megkezdte kiiktatni. Az Attiláról megőrződött változatos és nagyszámú népmondák is a hagyomány autentikus, mély beágyazódását jelzik. Az Attila temetéséről írt tanulmányában Hoppál kiemeli, hogy a hármas koporsó, a folyómederbe temetés és a kivégzett halottkísérők motívumait több száz folklórszöveg variáns őrzi. Ezeknek a motívumoknak a történeti, régészeti és néprajzi (folklorisztikai) párhuzamai a keleti kultúrkörökbe (sumer, kínai, sztyeppei) vezetnek, amelyek azt is bizonyítják, hogy Attila temetésének mozzanatai nem utalhatók a mesék világába, és semmiképpen sem a nyugati krónikákból kerültek át hozzánk. A kutató arra is rámutatott, hogy a fennmaradt folklórszövegek tanúsága szerint a mitikus emlékezet akár évezredekken át képes hiánytalanul megőrizni

a számára fontos személyekhez vagy eseményekhez kötődő motívumokat, eseményeket. Magyar Zoltán, aki több tucat hun mondát gyűjtött fel a Kárpát-medencében, Csaba királyfiról írt tanulmányában kiemelte, hogy Attila legkisebb fiának a kultusza mint segítő hős, csak a székelyek hagyományvilágában lelhető fel, ami szintén az eredeti, saját hun-hagyományt tükrözi. A Csaba-monda alapjaként szolgáló történetet a 13. század második felében Kézai Simon örökítette az utókorra. Leírása szerint a hun birodalom bukása után Attila megmaradt néptörödéke Csaba vezetésével Erdélybe húzódott, és magukat azért, hogy ellenségeik elől elrejtőzzenek, székelyeknek nevezték. A Csaba királyfit visszaváró népmondák a székelyföldi hun hagyomány legarchaikusabb rétegét képezik, ezért Magyar Zoltán szerint kulcsfontosságú a vizsgálatuk. Szabados György történész tanulmányában azokat a sarokpontokat sorolja fel, amelyek a magyar nép hun eredettudatát, valamint az Árpád-ház Attila hagyományának hitelességét bizonyítják. Többek között ismerteti azokat az írott forrásokat is, amelyek az Árpádok hun eredetét és Attilától való származását támasztják alá. Konklúziója szerint az Árpád-dinasztia nem választotta, hanem sokkal inkább vállalta Attilát ősként a nyugati világ előtt.

A kötet üzenete, hogy Attila emléke magyar érték. Többszörösen is az, hiszen az eredeti hun hagyományunk meglétén kívül további nyomós érv, hogy a kihalt, vagy a beolvadt népek emlékeit a legközelebbi rokonok őrzik meg, vagy pedig azok, akiké a terület, ahol egykor éltek. Vétek lenne, ha mi, kései utódok önként lemondanánk róla.

M. Lezsák Gabriella

M. LEZSÁK GABRIELLA (1974) régész, a HUN-REN BTK Magyar Őstörténelmi Kutatócsoport tudományos munkatársa.